

Hlubina lidského srdce a hranice moderních věd

Roman Cardal

10. októbra 2023 ✚ Spoločnosť ✚ CZ, Filozofia

Pochybný příslib nevidaného

Ambice řady současných věd jsou grandiózní. Někteří vědci uvěřili, že člověk bude v evolučním procesu brzy muset uvolnit místo bytosti, která díky své napojenosti na umělou inteligenci ve všech směrech překoná starého „živočicha rozumného“, odkázaného jen na svou biologicky podmíněnou a omezenou přirozenost. Podle této vize je nám dosud známý člověk *jen přechodnou etapou vývoje*, jenž bude v dohledné době patřit již k uzavřeným kapitolám dějin lidstva. „Technologie lidského života“ povede k tomu, co bude možné označit za vznik nového druhu na planetě Zemi.

Ilustračný obrázok, alchymista 18. storočia, zdroj: picryl.com

Pro řadu lidí je to důvod k velkému optimismu, protože se nám tím podle nich otevírají naprosto netušené možnosti, které nedokáže uchopit ani ta nejbujnější fantazie. Ne všichni ale tento optimistický scénář sdílí. Kritičtější myslitelé nabádají k obezřetnosti a upozorňují na problémy, jež jsou nadšenými vizionáři nepatřičně přehlíženy. Na prvním místě zdůrazňují, že moderní věda a technika jsou *hodnotově neutrální*, což znamená, že v nich není zakódována žádná automatická tendence k pokroku. Lze je použít nejen *dobře*, ale i *špatně* a dějiny západního světa o tom svědčí až s děsivou výmluvností. Je úžasné umět uvolnit obrovskou energii štěpením jádra, ale už méně úžasné je, když se tento proces odehraje nad hlavami bezbranných civilistů. Jak jinak než jako *naprostý cynismus* by se musela i dnešním obyvatelům Hirošimy a Nagasaki jevit přednáška, v níž by se opěvovala lidská schopnost vyvolat jadernou reakci a byla by předkládána jako doklad nesporného pokroku lidského rodu.

Nezodpovězená otázka

Jakmile se rozvine diskuze na toto téma, je třeba ji směřovat ne k vědám a k technice, nýbrž k tomu, kdo vědu a techniku vynalezl a kdo ji používá, tj. k samotnému člověku. V tom případě ihned povstane otázka „kdo je člověk?“ a v souvislosti s ní i otázka „proč člověk rozvíjí vědu a techniku? Není těžké pochopit, že se tím dostáváme na *meta-vědeckou* a *meta-technickou* rovinu, protože žádná moderní a uznávaná věda (a

o technice už vůbec nemluvě) na tyto otázky nezná odpověď. Z jejich pohledu se jedná o fakt, který můžeme jen konstatovat, případně dojde k odvolávce na evoluci, na jakousi tajemnou sílu, která vyprodukovala bytost se schopností myslet, rozvíjet své myšlení na způsob vědy a umocňovat své praktické konání pomocí techniky. Mnohé badatele taková odpověď uspokojuje, hloubavější jedinci v ní však vnímají dosti velké manko. Jedním z důvodů tohoto neuspokojení je i vědomí, že moderní empirické vědy nám nedokážou říct, kdo je člověk a proto ani nemohou zkoumat nejhlubší motivy, které člověka k jeho činnostem vedou.

Dá se samozřejmě očekávat námitka, že nic lepšího než současné vědy k poznání člověka nemáme a že poukaz na jejich limity by mohl být relevantní jen v případě, že bychom měli k dispozici nějaké kognitivní prostředky, jejichž užitím bychom se o člověku mohli dozvědět mnohem více. Ty ale k dispozici nemáme, takže nám nezbývá než se spokojit se současnými empirickými vědami, které o člověku odhalují stále větší množství důležitých a zajímavých pravd. Veškeré plané kritiky je třeba nechat stranou.

Vědění zapomínající na vědouceho

Na tento postoj je nutné zareagovat připomínkou, která je stará více jak dva tisíce let a jež byla znovu aktualizována moderními existencialisty. Přílišný důraz na vědu a novodobé vědecké přístupy vedl k *proti-reakci existenciální filosofie*, v níž se okolo člověka vystavěl ochranný val a konstatovalo se, že ho nelze zkoumat jako ostatní předměty, protože jeho bytostná povaha to nedovoluje. Existencialisté pro tento svůj postoj snášeli různé argumenty, které byly v mnohých případech *neseny nezdravým afektem proti vědě a rozumu obecně*, čímž si vysloužili – a ne neoprávněně – pověst nepřátel objektivního racionálního poznání člověka. To nicméně neznamená, že by mnohé jejich výhrady nebyly správné a že by s nimi nešlo pracovat jinak než jak to ve svém tažení proti všemu „objektivnímu“ a „vědeckému“ činili oni.

Společně s nimi je potřeba zdůraznit, že moderní empirické vědy nás opravdu nemohou přivést k náhledu, kým člověk v posledku je. Pokud tomu tak je, má to samozřejmě dalekosáhlé důsledky, mezi něž patří i *nekompetentnost moderních vědců při určování smyslu lidského života*. S ním například souvisí *racionální interpretace lidské smrti*. Empirický vědec nemůže než konstatovat, že smrtí se lidské bytí, tak jak ho známe a vnímáme prostřednictvím našich smyslů, rozpadá a zaniká. Zda se ale jedná o úplný konec života člověka, k tomu už musí mlčet, protože jestliže neví a nemůže vědět, kdo člověk v *posledku je*, nemůže ani vědět, co se s ním v jeho nejhlubší hlubině (v jeho pravé identitě) ve smrti a po smrti děje.

Hranice neprostupná moderní vědou

K tomu je možné dodat několik ilustrujících úvah. Když se zeptáme, co typizuje člověka jakožto člověka, musíme odpovědět, že je to například jeho schopnost *myslet*. Zeptáme-li se současných vědců, kteří v této oblasti nárokují kompetence, co je to myšlení, převedou naši pozornost na činnost našeho mozku. Řeknou, že chceme-li o tom něco vědět, musíme zkoumat mozkovou aktivitu, neboť podle nich je to právě tento orgán, který je „subjektem“ myšlenkové dynamiky. Jaké poučení od nich můžeme očekávat?

Prostřednictvím nejmodernější techniky budou sledovat a analyzovat mozkové procesy, aby z nich vyvodili své závěry. Ale právě zde se odhaluje veškerá problematičnost takového přístupu.

Dejme tomu, že budu myslet na pana Nováka, kterého vidím před sebou a vědci přitom budou pozorovat procesy, které se přitom odehrávají v mém mozku. Není snad zřejmé, že empirický popis mých mozkových aktivit, které podléhají jejich *vnějšimu* pozorování a které spočívají ve zcela konkrétních biochemických dějích, nejsou popisem mého *vnitřního* prožitku poznání? Biochemický, vědci analyzovaný proces *není* mé

vidění a myšlení pana Nováka. Pan Novák přece není tímto mým biochemickým mozkovým dějem, nýbrž pouze *doprovodným jevem* mého myšlení. Já naopak poznávám (vidím a myslím) pana Nováka *v jeho jinosti, v jeho odlišnosti ode mne*. Pokud by mé poznání pana Nováka bylo shodné s mou mozkovou aktivitou, pak by pan Novák byl totožný s mým „dějem v hlavě“, což se příčí zdravému rozumu, protože to odporuje základní fenomenologii lidského poznání.

Ilustračný obrázok, zdroj: pixabay.com

Kromě toho je poznání pana Nováka ve mně *vztažené ke mně samotnému*, mé „já“ je vnitřně dáno pouze mně samotnému a *nelze ho empiricky (z vnějšku) nijak pozorovat*. Vědec-pozorovatel nemůže podstatu/identitu mého „já“ vidět. To, co vidí, není mé „já“ – aby ho poznal, musel by se stát mnou a kdyby ho převedl do svého vlastního vědomí (do jeho vlastního „já“), už by nešlo o mé „já“. Z toho je patrné, že „já“ nemůže být z principu poznáváno *jako objekt* (jako skutečnost, k níž se jako jiné „já“ vztahují z vnějšku), nýbrž jen *jako subjekt*, který je dán sobě samému ve *výlučném sebe-vztahu*. Lidské „já“ se ve své pravé identitě nikdy neobjeví na horizontu nějaké empirické vědy, protože není žádným empiricky daným a vykazatelným předmětem. Biblicky lze člověka označit jako „hlubinu“, jako „propast srdce“, která má – pascalovsky řečeno – své důvody, své vztahy, svůj bohatý vnitřní život.

Moderní vědec se na tento rozměr dívá s despektem jako na něco čistě subjektivního a tedy vědecky neuchopitelného, ale tím prozrazuje, že *vědět* pro něj znamená *objektivovat* a vidět na objektu jen to, co je tzv. striktně vědecké (co lze *změřit* a *zvážit*). Lidské myšlení však není empirickým faktem a proto ho nelze „lokalizovat“. Nelze ho poznávat objektově, ani mu vymezit místo na jedné straně (subjekt) a jím myšlené skutečnosti (objekt) na straně druhé. Jako ne-empirická realita *objímá subjekt i objekt*, má – klasicky vyjádřeno – transcendentální rozpětí. Pak lze ale vědecky zkoumat i subjekt, ale už to není v souladu s kánony, jež platí pro moderní empirickou vědu.

Když si tyto skutečnosti dostatečně uvědomíme, nemůžeme nekriticky podléhat nadšení z příslibů pokroku, o němž se mluví v souvislosti s umělou inteligencí. Lidské já vždy zůstane lidským já a poslední jádro člověka se skrývá právě v něm. Mé „metafyzické místo“ nemůže zaujmout nikdo jiný a já zůstanu sám sebou v radosti i bolesti, ve štěstí i neštěstí. K čemu mi bude hodnotově neutrální umělá inteligence, když ji zneužiji ke zlému a skončím v utrpení, které ze mě už nikdo po celou věčnost nesejme? Věda a technika nás o této reálné možnosti neinformují a *osudově tak zastiňují dramatický (mravní) rozměr naší lidské existence*.

URL adresa článku: <http://christianitas.sk/hlubina-lidskeho-srdce-a-hranice-modernich-ved/>